

Anna Zelenková¹

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

<https://orcid.org/0000-0002-9753-6068>

BRNIANSKA SLOVAKISTIKA V SÚVISLOSTIACH²

Príspevok sa venuje tradíciám slovakistiky na Masarykovej univerzite v Brne vychádzajúcej z koreňov morfolologickej a genologickej školy F. Wollmana. Po roku 1993 zohral v českom prostredí pri budovaní slovakistiky ako samostatného vysokoškolského študijného odboru významnú úlohu Ústav slavistiky FF MU v Brne. Jeho vedúci Ivo Pospíšil zaviedol v r. 1997 slovakistiku ako päťročné magisterské štúdium, ktoré pretrvalo vyše dvadsať rokov. Špecifickou črtou danej výučby bolo zameranie na komparatívne štúdium česko-slovenských vzťahov, a preto obsahovalo nielen prvky vzájomnosti, ale aj určitej nevzájomnosti s rešpektovaním nadštandardnosti týchto vzťahov, v ktorých fungovalo silné vedomie blízkosti. Štúdium slovakistiky v českom prostredí, ktoré vychádzalo aj z tradícií, aj z konceptu modernej areálovej slavistiky s filologickým základom, sa snažilo zachytiť vzájomný výnimočný vzťah oboch literatúr, ich historickú zviazanosť a komplementárny dialóg približovania a vzdalovania.

Kľúčové slová: brnianska slovakistika, Ivo Pospíšil, Alois Gregor, Frank Wollman, imagológia

Vo svojom príspevku vychádzame z názvu konferencie *Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy* a v rámci tohto vymedzenia sa pokúsime zamyslieť nad niektorými okruhmi, ktoré sa v súvislosti s „inakosťou“ slovakistiky v cudzom prostredí vynárajú. Prvý okruh predstavuje koncepcia výučby literatúry v inonárodnom prostredí, v našom prípade ide o možnosť výučby slovenskej literatúry v českom prostredí, a o špecifikáciu určitej osobitosti, ktorú mala brnianska slovakistika počas svojho dvadsaťročného trvania. Druhý okruh súvisí s tradíciou brnianskej slovakistiky (v historickom kontexte medzivojnového

¹ zelenkova@slu.cas.cz

² Príspevok je výstupom z vedeckého projektu APVV-19-0244 *Metodologické postupy v literárnovednom výskume s presahom do mediálneho prostredia*. Hlavný riešiteľ: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc. Doba riešenia: 2020 – 2024.

obdobia), keď sa slovakistika na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity spájala s takými osobnosťami, ako boli Frank Wollman, Josef Hrabák či Alois Gregor. Posledný okruh tvorí vzťah Franka Wollmana k slovenskému prostrediu, jeho názor na slovenskú literatúru, ktorý vyjadril vo svojich prednáškach, ale aj jeho prínos do slovenskej folkloristiky.

Výučba inonárodnej literatúry by nemala poskytovať izolovaný historický servis vo faktografickom zmysle, ale s ohľadom na nevyhnutný porovnávaci prístup by sa mala zameriavať aj na štúdium vzájomného ovplyvňovania sa a obohacovania. Na druhej strane by však bolo chybou zameniť danú výučbu slovenskej literatúry v cudzom, napr. v českom prostredí iba za faktografický prehľad klasických česko-slovenských vzťahov. V popredí záujmu stále zostáva slovenská literatúra ako celok, aj keď v rámci historického prehľadu, ale prezentovaná v kontexte svojho pomeru k inonárodným literatúram (v našom prípade najmä k českej). Východiskom sa preto môže stať výklad slovenskej literatúry v rámci širšieho stredoeurópskeho priestoru, resp. napríklad účasť slovenskej literatúry v českom literárnom vývoji a naopak – účasť českej literatúry v slovenskom literárnom vývoji. Toto špecifické chápanie podal vo svojej úvahe aj Antonín Měšťan (1998), keď si položil provokatívnu otázku:

Nebylo by nejlíp, kdyby se v České republice... pěstovala slovakistika převážně či dokonce výhradně jako obor, zkoumající česko-slovenské jazykové a literární vztahy? Je samozřejmé, že tím by se česká slovakistika i nadále přimkla k české bohemistice – to by však zřejmě bylo naší slovakistice i naší bohemistice na prospěch. (Měšťan, 1998: 19)

V stredoeurópskom priestore, v ktorom sa rozvíjali česko-slovenské vzťahy, sa prelínali viaceré literárne diskurzy, koexistovali rôzne jazyky a etnické menšiny a prejavoval sa multikulturalizmus národných a miestnych tradícií v rámci spoločných historických procesov. Tu bola medziliterárna komunikácia politicky a národnostne silnejšie prepojená, ako napr. v západoeurópskom regióne, ktorý sa vyznačoval väčšou vývojovou autonómiou a výraznejšou periodizáciou. Okrem toho treba vyzdvihnúť nadštandardný charakter česko-slovenských vzťahov vo vnútri európskeho priestoru – ten vyplýval z etnicko-jazykovej blízkosti, spoločného historického vývoja či špecifickej spolupráce a kultúrnej komunikácie, v ktorej bola tradičná opozícia „my“ a „oni“ zámerne potláčaná. Zapojenie česko-slovenských, resp. slovensko-českých vzťahov do medziliterárneho výskumu navrhol už v sedemdesiatych rokoch 20. storočia známy komparatista Dionýz Ďurišin (1975), ktorý tvrdil, že hlavným cieľom česko-slovenských vzťahov nie je iba poznanie „národných“ zvláštností (a to aj v rámci školskej praxe), ale „aj ciest, foriem a spôsobov 'účasti' týchto literatúr na medziliterárnom procese vo všeobecnosti“ (Ďurišin, 1975: 330).

Štúdium slovenskej literatúry v inonárodnom prostredí, tzn. v našom prípade ide o české prostredie, musí z daného komparatívneho pohľadu zachytiť výnimočný vzťah oboch literatúr, ich historickú zviazanosť a spoločný dialóg, v rámci ktorého sa tieto literatúry neustále buď približovali, alebo vzdälovali (Zelenková, 2009). Metodologickým podnetom pre oživenie štúdia týchto procesov sa môže stať moderná inovovaná imagológia, aplikovaná pre potreby vysokoškolskej výučby literatúry. Imagológia – komparatistická disciplína zameriavajúca sa na interpretáciu obrazov cudzích krajín a národov – môže v česko-slovenských vzťahoch prispieť k hlbšiemu pochopeniu vzájomnosti, ale aj s tým súvisiacich prvkov „nevzájomnosti“. Predstavy Čechov o Slovákoch a opačne neboli iba mimetickým zobrazením reality, ale veľakrát mali charakter určitých tradovaných mýtov a stereotypov, ktoré odrážali vzájomné „videnie sa“ a v ktorých sa prejavovala hodnotová a estetická konfrontácia v susedských vzťahoch. V žiadnom prípade by nemalo ísť o psychologické štúdium národnej povahy či charakteru, alebo o dejiny mentalít. Aj v česko-slovenských vzťahoch vždy fungovali určité mýty a stereotypy, ktoré vyplývali aj zo slovesnej cirkulácie motívov, žánrov, tém a ideí vo všeobecnosti. Využitie imagológie pri štúdiu česko-slovenských vzťahov môže prispieť k lepšiemu chápaniu „obrazu suseda“ a k opraveniu recepčnej teórie vplyvu ako prevahe jednej literatúry nad druhou. V česko-slovenských vzťahoch bol obraz seba a obraz cudzieho obmedzený na vytvorenie takého kultúrneho diskurzu, v ktorom by cirkulovali témy a obrazy podporujúce teóriu kultúrnej jednoty. Tá bola v našich vzťahoch najčastejšie chápaná ako model vzájomnosti, ale založený na prevahe „rozvinutejšej“ českej literatúry a na potlačovaní „inakosti“ alebo „cudzosti“ slovenskej kultúry, ktorá sa rozvíjala najmä na prelome 19. a 20. storočia ešte v podmienkach neexistencie vlastného štátneho útvaru Slovákov (Pospíšil/Zelenka, 2000). Musíme tu však povedať, že tradičný „obraz cudzieho“ nebol z českej strany vnímaný opozične, ako to býva napr. v binárnych vzťahoch dvoch samostatných národných literatúr, ale sa chápal ako variant „nášho“, ktorý bol prispôbený potrebám „obrazu domáceho“, kam údajne pred storočiami historicky patril. České chápanie vzájomnosti sa usilovalo o kultúrne, jazykové a eventuálne politické spojenie, resp. „absolutizáciu“ integračných procesov, a zaraďovalo prvky „slovacity“ do širšieho československého kontextu. Slováci zasa nachádzali vo vzájomnosti aj prostriedok k pochopeniu svojej špecifickosti a autonómnosti, k potvrdeniu vlastnej národnej identity.

Rozdiel medzi českou a slovenskou slovakistikou je aj v spôsobe prezentácie a faktografickej výberovosti, ktorá vychádza z areálovosti a nevyhnutnosti širšieho kulturologického základu. Dá sa tu využiť koncept integrovanej žánrovej typológie, ktorý pred rokmi vypracoval kolektív slavistov brnianskej FF MU (Pospíšil, 2013). Išlo o vytvorenie nového odboru, ktorý by podľa areálového princípu spájal filológiu so sociálnymi vedami. Východiskom zostáva interpretácia

textu, prostredníctvom ktorého sa hlbšie preniká do myslenia, literatúry a kultúry, a tým aj do reálneho diania v areáli. Interpretácia tu presahuje do komparatívnej typológie nielen umeleckých, ale aj publicistických a odborných textov, v ktorých sa odrážajú filologické a sociálno-vedné východiská. Po dátume 1. 1. 1993, po rozdelení Česko-Slovenska, sa slovenská literatúra ocitla v českom prostredí zrazu „cudzou literatúrou“ a jej postavenie sa preto začalo meniť (Zelenková, 2012: 204). Postupne sa vytrácala z plánov literárnej výučby základných i stredných škôl a aj na vysokých školách sa postupne dostala väčšinou do pozície výberovej literatúry v rámci predmetu slovanských literatúr, dokonca sa v niektorých prípadoch zrušila. S tým potom nevyhnutne súvisela aj recepcia slovenskej knižnej produkcie (a jej propagácia v Čechách), ktorá neustále klesala, a to trvá, bohužiaľ, až dodnes. Inonárodnej slovakistike, t. j. slovakistike v Čechách, bolo treba vymedziť nový status – reagujúci na nové geopolitické súvislosti, aby sa slovakistika ako vedecký a pedagogický odbor neocitla v metodologickom a inštitucionálnom vákuu. To znamená, v širokom prechodovom pásme medzi bohemistikou a slavistikou (na zahraničných univerzitách, najmä anglosaských, vystupovala slovakistika väčšinou ako „doplnok“ bohemistiky). Na druhej strane však bolo jasné, že po rozpade jednotného štátu „není treba klásť zvláštni dôraz na to, aby sa všetni čeští študenti bohemistiky seznámili se slovenštinou a slovenskou literatúrou v rozsahu, ktorý by byl rozumný a nutný v době existence Československa“ (Měšťan, 1998: 18).

V rámci vysokoškolskej výučby slovenskej literatúry v českom prostredí bola daná literatúra predtým predmetom v rámci štúdia bohemistiky, tak ako bola na Slovensku vyučovaná česká literatúra v rámci odboru slovenskej literatúry. Slovakistika sa následne (z inštitucionálneho pohľadu) preložila na slavistické katedry, ale v ich programoch sa transformovala zo svojej kedysi výlučnej pozície na „čiastkovú“ slovanskú literatúru. Negatívnym znakom bolo, že došlo k nečakanému obmedzeniu vzájomnej spojitosti oboch odborov – predchádzajúca tradícia, že český slovakista sa musel graduovať v Bratislave a slovenský bohemista v Prahe, už skončila. Po rozdelení Česko-Slovenska sa iba na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej vybudoval Kabinet slovakistiky (v roku 1993), ktorý ale dostal adekvátnu posilu až príchodom docenta Rudolfa Chmela z Bratislavy. Významnú úlohu pri budovaní slovakistiky ako samostatného vysokoškolského študijného odboru zohral až Ústav slavistiky Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, založený 1. 9. 1995, ktorý zaviedol (ako prvé pracovisko v Čechách) v roku 1997 slovakistiku ako samostatné päťročné magisterské štúdium – to súviselo aj s cieľom a snahou jej vtedajšieho vedúceho, slavistu Iva Pospíšila, vybudovať v Brne komplexné slavistické pracovisko so samostatnými odbormi všetkých slovanských literatúr. Pri problematike vzniku brnianskej slovakistiky treba vyzdvihnúť, že bola ako prvá v českom kontexte dôsledne realizovaná na areálovom princípe, a to vďaka iniciatíve vtedajšieho vedúceho Ústavu slavistiky

profesora Pospíšila. Ten sa v polovici deväťdesiatych rokov zaslúžil v časovom predstihu pred pražskou slavistikou o celkovú transformáciu slavistických štúdií z filologického základu k sociálnym a kulturologickým vedám. Pospíšil tu využil dlhoročnú tradíciu medzivojnovnej slovakistiky v Brne, spätý s takým menami, ako boli Frank Wollman, Josef Hrabák, Alois Gregor atď. V tomto prostredí sa rozvíjala aj línia morfológicko-štruktúrálnej slavistiky, pretože Pražský lingvistický krúžok bol (aj napriek svojmu názvu) personálne i metodologicky spätý najmä s Brnom (Bohuslav Havránek, Roman Jakobson, Frank Wollman). Slovakistické témy, aj keď boli prednášané v rámci bohemistiky a slavistiky, boli súčasťou učebných plánov už od založenia Masarykovej univerzity v roku 1919.

Vo viac ako storočných dejinách brnianskej slovakistiky by sme mohli orientačne a s určitým zjednodušením vymedziť niekoľko období – prvým je obdobie od vzniku univerzity do začiatku druhej svetovej vojny (napr. Arne Novák, ktorý zaradil slovenskú literatúru do svojich *Přehledných dějin literatury české* (1936 – 1939), Frank Wollman, Alois Gregor), druhé je od roku 1945 do začiatku šesťdesiatych rokov, keď sa slovenskou literatúrou zaoberali aj ďalší, napr. Antonín Grund, Artur Závodský, Josef Hrabák, z jazykovedcov napr. František Trávníček, Jaroslav Bauer, Václav Machek, Arnošt Kellner. Tretie, časovo najdlhšie obdobie, od začiatku šesťdesiatych rokov do prelomu osemdesiatych až deväťdesiatych rokov, ovplyvnilo dlhoročné pedagogické pôsobenie literárneho historika Vlastimila Válka a lingvistky Jarmily Bartákovéj, ktorá v spoluautorstve s Františkom Uhrom vydala skriptá *Slovenština* (1986). Ďalej môžeme uviesť jazykovedkyňu Mariu Krčmovú a z literárnych historikov aj Milana Kopeckého, Dušana Jeřábka, Richarda Pražáka atď. V štvrtom období existovala slovenčina na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity ako samostatný odbor od roku 1997 až (s určitým presahom) do roku 2018, keď slovakistika na Ústave slavistiky po reformách vtedajšieho rektora Mikuláša Beka a po zlučovaní filologických odborov zanikla. Po tomto dátume sa už neotváral ďalší ročník a slovenčina nebola prolongovaná do ďalšieho akreditačného konania. Po tomto viac ako úspešnom dvadsaťročí, keď sa slovenská tematika stala náplňou špeciálne zameraných vedeckých konferencií, ale aj úspešných doktorandských prác, na začiatku dvadsiatych rokov 21. storočia prebehla funkčná integrácia transformovanej slovakistiky do konceptu areálovej slavistiky. V jej rámci sa slovenčina obmedzila na niekoľko slovenských prednáškových kurzov realizovaných v magisterskom štúdiu slavistiky.

Ak sa vrátíme k dejinám brnianskej slovakistiky, veľakrát sa zabúda na všestranne jazykovo a literárne orientovaného Aloisa Gregora (1888 – 1971), ktorý predstavoval lektorský a publicistický typ, metodologicky spätý s kultúrnohistorickým pozitivizmom (Linhartová, 1999; Linhartová, 1985). Základ jeho slovakistickej činnosti tvorila najmä didaktika a edičné aktivity – od roku 1919 sa na FF MU stal lektorom slovenčiny a v roku 1946 sa habilitoval

pre slovenskú a českú gramatiku prácou *Nářeční slovník nářečí slavkovsko-bučovického*. V rokoch 1922 – 1933 zostavil s viacerými spolupracovníkmi aj niekoľko čítaniek pre prvý až štvrtý ročník českých a slovenských stredných škôl. Editorovsky pripravil aj dva diely *Slovenských pohádek I – II*. (1923 – 1924), ku ktorým pridal biografii najvýznamnejšieho slovenského zberateľa rozprávok Pavla Dobšínskeho a diferenčný česko-slovenský slovník. Pre vysokoškolských študentov napísal skriptá *Slovenská literatura od Ľudovíta Štúra po prítomnosť* (1959) a *Mluvnici spisovné slovenštiny* (1954). Gregor síce zastával stanovisko jednotnej československej literatúry, ale svojou propagáciou slovenskej literatúry v českom prostredí a vyzdvihnutím sprostredkovateľskej úlohy Moravy v česko-slovenských vzťahoch zohral významnú funkciu v rozvoji brnianskej slovakistiky.

Jeden z najvýznamnejších českých komparatistov Frank Wollman (1888 – 1969), ktorý začal svoju univerzitnú i vedeckú kariéru na novovzniknutej Univerzite Komenského v Bratislave a aj osobne bol spätý so Slovenskom, prešiel v roku 1928 na Filozofickú fakultu Masarykovej univerzity, kde predstavoval sprostredkovateľa vzájomných impulzov medzi českým a slovenským kultúrnym a vedeckým prostredím. Aj keď sa tento vedec orientoval väčšinou na teoretické otázky porovnávacej literárnej vedy, nezabúdala však na slovenskú literatúru a kultúru – na Univerzite Komenského externe prednášal až do roku 1940, keď musel z politických dôvodov (ako český občan) odísť. S jeho menom je neoddeliteľne spätá tzv. wollmanovská akcia, t. j. zber slovenskej ľudovej prózy, ktorý sa pod Wollmanovým metodologickým vedením realizoval v medzivojnovom období v rôznych slovenských regiónoch. Bratislavskí poslucháči z jeho slavistického seminára zachytili a prepísali v období rokov 1928 – 1947 asi dvetisíc záznamov (asi 7000 strán textu). Išlo o moderný komplexný výskum ľudovej slovesnosti, ktorý nemal vo vtedajšej Európe analógiu a ktorý bol inšpirovaný Wollmanovými učiteľmi – folkloristom Jiřím Polívkom a slovinským slavistom, ktorý žil v Prahe, Matijom Murkom. Wollman, ktorý prišiel na Slovensko po vzniku ČSR, sa postupne zoznamoval a zbližoval aj so slovenským umeleckým prostredím. Ako začínajúci dramatik sa pokúšal preraziť na scéne novovzniknutého Slovenského národného divadla a bližšie sa zoznámil aj s Jozefom Gregorom-Tajovským. V objavenom, ťažšie čitateľnom rukopise prednášok,³ niekedy z prelomu dvadsiatych a tridsiatych rokov 20. storočia, venovaných súdobej slovenskej dramatickej literatúre, Wollman vyzdvihoval v Tajovského tvorbe umenie realistickej typizácie, sociálne hľadisko, využitie ľudového hovorového jazyka a pozorovaciu schopnosť psychologickej drobnokresby. Na druhej strane, v *Slovesnosti Slovanů* (1928) spájal jeho realizmus, vychádzajúci údajne zo štýlu Kukučínových noviel a autobiografických skúsenosti z pražského pobytu, s didaktickou, výchovnou tendenciou „*vedoucí jej*

³ Rukopis prednášok zo slovenskej literatúry a dramatiky, z nearchivovanej pozostalosti F. Wollmana, nedatované; uložené u A. Zelenkovej.

leckde v četných povídkách až k syrovému naturalismu“ (Wollman, 1928: 213). V rozhovoroch s Tajovským poukazoval na súvislosti s juhoslovanskou dramatickou tvorbou. V námete *Hriechu* (1911) našiel spoločné znaky s jednoaktovkou *Amerikanka* (1913) od chorvátskeho spisovateľa Srdjana Tucića, a to v dobovom motíve nevery nešťastnej ženy, ktorej muž odišiel za prácou do Ameriky. V aktovke *Tma* (1912) zase objavil určitú súvislosť s hrou chorvátskeho dramatika Josipa Kosora *Požar strasti* (1912). Podľa Wollmana zachytili obe drámy odveký zápas dobra a zla, predstavovaný v expresívne a existenciálne vyhranenom spore o pôdu, ale boli „prostým výsekem skutočnosti bez dramatického konfliktu“.⁴ Pri *Smrti Ďurka Langsfelda* (1923) zase poukázal na Tajovského poznanie Shakespeara, čo sa odrazilo vo výstavbe davových scén. Jeho hru však nazval „nápadne zaujímavým anachronismem“⁵ bez dramatických momentov. Veľký počet postáv, kolektivistické cítenie, jazyk, dejová fabula a jej tempo majú iba naratívno-epický základ, ktorý mohol slovenskej historickej próze dopriať skvelý román o roku 1848. K nemu bol autor povolaný jednak svojou autobiografickou legionárskou skúsenosťou, jednak poznaním historického materiálu. Wollman tu odkázal aj na Ivana Kraska, ktorý pri osobnom stretnutí údajne súhlasil s jeho názorom, „že je to dramaticky vzato (nikoli literárne) porážka“.⁶ Bez ohľadu na tieto kritické poznámky, s odstupom času (po viac než tridsiatich rokoch) v roku 1956 napísal: „Nejlepší člověk, s kterým jsem se setkal na Slovensku za těch dvacet let své práce tam, byl J. G. Tajovský“ (Wollman, 1956). Podľa neho Tajovský „žije ve svém díle a vytváří... jednotu československou“ (Ibidem). Už v roku 1925 Wollman tvrdil, že pri rozhovoroch s Tajovským sa vždy stretávali „na spoločné ideové a mravní půdě“ (Wollman, 1925: 85).

Wollmanov vzťah k modernej slovenskej literatúre bol iný ako dobové „čechoslovakistické“ chápanie, ktoré zastával napr. Albert Pražák alebo Jan Máchal. Slovenskej literatúre sa najviac venoval práve v práci *Slovesnost Slovanů*, kde charakterizoval slovanský literárny proces z hľadiska žánrov a začleňoval do neho genologické a ideové charakteristiky jednotlivých diel z konkrétnych národných literatúr. Na rozdiel od Máchalových *Slovanských literatur I – III* (Praha, 1922 – 1929) tu nie je slovenská literatúra zaradená do literatúry českej alebo neskôr „československej“ a nepochybuje sa už o jej existencii a historickej oprávnenosti. Máchal venoval slovenskej literatúre pomerne veľký priestor, ale napr. úsilie štúrovskej generácie o spisovnú slovenčinu a o formovanie svojbytnej národnej literatúry označoval za separatizmus, ktorý prispel k spoločnému „rozkolu“ a vývojovému zaostávaniu slovenskej „vetvy“. Štúra a jeho dielo však na druhej strane interpretoval ako jeden z vrcholov slovenskej romantickej ideológie. Wollman

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

vychádzal z odbornej literatúry a uvádzal viaceré dostupné syntézy, ako sú práce Jaroslava Vlčka, Romana Zawiliňského, Alberta Pražáka, Františka Frýdeckého, Štefana Krčméryho, Pavla Bujnáka atď. Svoj výklad začal slovenským národným obrodením, Bernolákom a jeho bernolákovčinou a vyzdvihol snahu štúrovcov o literárne spojenie katolíkov a evanjelikov do jednotného protimaďarského prúdu. Ale na druhej strane písal o tom, že Štúrova kodifikácia spisovného jazyka v roku 1843 vyvolala polemiky, ktoré podľa neho pretrvávali ešte do dvadsiatych rokov 20. storočia. Podľa Wollmana je každá národná literatúra (teda aj slovenská) prítomná v generálnej literatúre a naopak – aj generálnu literatúru môžeme poznávať cez národné literatúry. Z týchto pozícií pristupoval v *Slovesnosti Slovanů* aj k slovenskej literatúre, ktorú nechápal „čechoslovakisticky“ ako podriadenú súčasť českého písomníctva, ale ako autonómny celok, v ktorom sa prejavujú analogické typy slavizmov a aj hlavná slovanská vývojová determinanta – sociálno-etický realizmus. Slovania podľa neho nemajú pestovať kultúrny panslavizmus ako určitú politickú doktrínu, ale ako „cit slovanské sounáležitosti, spolupráce a jazykové blízkosti“ (Wollman, 1926: 39), prostredníctvom ktorého vyjadrujeme napr. svoju českosť alebo slovenskosť. Práve tento kultúrny panslavizmus môže prekonať nacionálne antagonizmy v Európe a môže sa stať príspevkom Slovanov k budovaniu ideovo a politicky jednotnej Európy. V ankete o funkcii regionalizmu v dejinách slovanských literatúr, ktorá bola pripravená pre III. (neuskutočnený) zjazd slavistov v Belehrade v roku 1939, Wollman písal o slovanskej dvojpolárnosti etnického vývoja a o prepojenosti integračných a dezintegračných tendencií. Albert Pražák hovoril v tejto ankete o silnom regionalistickom literárnom type československého písomníctva, ktorý vznikol „u nás dříve, než v cizích literaturách“ (Pražák, 2008: 115), Wollman tvrdil, že javy, ktoré sú typické pre národnú diferenciaciu, sa nesprávne chápu ako „regionalismus v západním významu ... např. nesprávně se pokládala ještě nedávno literatura slovenská za regionální útvar literatury české“ (Wollman, 2008: 116).

Wollman sa síce konkrétne (až na výnimky) nevenoval slovenskej literatúre 19. alebo 20. storočia a ani sa počas svojho dvadsaťročného pôsobenia na Slovensku neprejavil ako kritik. Pasáže venované slovenskému písomníctvu v *Slovesnosti Slovanů* sú však aj napriek tomu, že sú tézovité a stručné, svojou koncepciou v danom dobovom kontexte prínosné. Aj keď ho nemôžeme označiť za špecializovaného slovakistu, ale za komparatívne profilovaného literárneho historika, tak už od medzivojnového obdobia symbolicky reprezentoval vedecký záujem českej inteligencie o Slovensko. Stál pri budovaní brnianskej slavistiky, ku ktorej neoddeliteľne vždy patrila aj slovakistika. V súčasných podmienkach, v ktorých si môžeme klásť otázku nového vzťahu bohemistiky a slovakistiky a ich miesta v rámci slavistiky, by sa mohlo zdať, že česká slovakistika je navonok uzatvorená a už zhodnotená. Ale predsa len naďalej existuje silná jazykovo-

etnická a kultúrno-geografická blízkosť, ktorá poskytuje relevantné možnosti aj pre štúdium „inakosti“ alebo „nevzájomnosti“. Na začiatku dvadsiatych rokov 21. storočia však už v českom univerzitnom prostredí nie je možné študovať slovakistiku ako samostatný odbor – dôvodom je súčasný trend sceľovania filologických odborov a ich smerovanie k areálovým syntézam.

Už sme uviedli, že česká slovakistika sa systematicky rozvíjala nielen v Prahe, ale najmä v Brne. Za výraznú charakteristickú črtu brnianskej slovakistiky môžeme považovať navyše prepojenie pedagogického a vedeckého aspektu pri konštituovaní odborového profilu takto koncipovaných areálových štúdií s filologickým základom. Tento aspekt sa, na rozdiel od Prahy, odrazil najmä v ojedinelej tradícii pravidelných medzinárodných konferencií, ktoré v rokoch 1997 – 2017 interdisciplinárne mapovali korene, priebeh a perspektívy česko-slovenských vzťahov v stredoeurópskom kontexte (Pospíšil, 2018). Publikračné výstupy z nich poskytli jedinečný výskumný a didaktický materiál pre štúdium vzájomnostných aj nevzájomnostných procesov (Pospíšil, 2019). Príspevok brnianskej slovakistiky v kontexte areálových štúdií môžeme vidieť v jej tematicko-metodologickej intencii, ktorá je „v prípadě neustávající delikátnosti slovensko-českých vztahů dodnes raritní“ (Pospíšil, 2019: 75). Máme tým na mysli, povedané slovami Iva Pospíšila (2019), „vědomé opouštění... idylických nepravd... kritická pronikání k často hořkým problémům minulosti, ale i současnosti a hlavně úporná snaha se lépe poznat“ (Pospíšil, 2019: 73 – 74). Bohemisti a českí slavisti sa tak vo svojej výskumnej praxi nebudú môcť zaobísť bez blízkej slovakistiky, existuje totiž stále spoločný predmet skúmania, aj keď nazeraný z rôznych perspektív. Dokonca tu pôsobí aj subjektívny faktor – emočne-kognitívna „nasýtenosť“ česko-slovenských vzťahov vytvára komplementárne spojený medzikultúrny priestor plný tradícií a symbolov, priestor zaplnený menami a konkrétnymi príbehmi, ktoré aj po politickom rozdelení oboch národov vytvárajú analogické naratívy. Česká slovakistika vychádzajúca z konceptu modernej areálovej slavistiky s filologickým základom bude mať význam, ak sa zameria na zachytenie nadštandardného, výnimočného vzťahu oboch literatúr, ich historickej zviazanosti a permanentného dialógu približovania a vzdalovania.

Literatúra

- Ďurišin, D. (1975). Medziliterárne aspekty výskumu českej a slovenskej biliterárnosti. *Česká literatura*, 23, (3), 329 – 340.
- Linhartová, V. (1999). Brněnský slovakista Alois Gregor a jeho recepce slovenské literatury v období mezi dvěma válkami. V I. Pospíšil, M. Zelenka (Eds.), *Slovakistika v české slavistice* (str. 27 – 42). Masarykova univerzita.

- Linhartová, V. (1985). *Cesty k porozumění*. Univerzita J. E. Purkyně.
- Měšťan, A. (1998). Jak dál ve slovakistice v České republice. V I. Pospíšil (Ed.), *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy* (str. 17 – 20). Masarykova univerzita.
- Pospíšil, I. (2013). *Areál a filologická studia*. Masarykova univerzita.
- Pospíšil, I. (2018). Dlhá a bohatá tradícia. História a kľúčové problémy brnianskych česko-slovenských konferencií (1997 – 2017). *Slovenské pohľady*, 134 (3), 27 – 33.
- Pospíšil, I. (2019). Slovenský jazyk a literatúra. V I. Pospíšil, L. Paučová (Eds.), *Ústav slavistiky. Východiska a perspektivy* (str. 75 – 78). Masarykova univerzita.
- Pospíšil, I., Zelenka, M. (Eds.) (2000). *Česko-slovenská vzájemnost a nevzájemnost*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.
- Pražák, A. (2008). Značaj regionalizma u životu slovenskih književnosti. Rôle du régionalisme dans la vie des littératures slaves. V B. Stanković (Ed.), *III međunarodni kongres slavista (Beograd, 18–25. IX. 1939)*. Reprint – izdanje materijala neodržanog kongresa (str. 115). Slavističko društvo Srbije.
- Wollman, F. (1926). Paneuropeism a panslavism. *Prúdy*, 10 (1), 39 – 40.
- Wollman, F. (1928). *Slovesnost Slovanů*. Vesmír.
- Wollman, F. (1956). In memoriam dobrého člověka. V K. Rosenbaum, A. Mráz (Eds.), *Jozef Gregor-Tajovský v kritike a spomienkach* (str. 369 – 372). Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Wollman, F. (2008). Značaj regionalizma u životu slovenskih književnosti. Rôle du régionalisme dans la vie des littératures slaves. V B. Stanković (Ed.), *III međunarodni kongres slavista (Beograd, 18–25. IX. 1939)*. Reprint – izdanje materijala neodržanog kongresa (str. 116). Slavističko društvo Srbije.
- Zelenková, A. (2012). Ivo Pospíšil a konštituovanie brnianskej slovakistiky (vklad do štúdia česko-slovenských vzťahov). V J. Dohnal, M. Zelenka (Eds.), *Litteraria humanitas XVI. Dialogy o slovanských literaturách: tradice a perspektivy* (str. 203 – 211). Ústav slavistiky FF MU.
- Zelenková, A. (2009). *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Praha/FF UKF v Nitre.

Ана Зеленкова

БРЊАНСКА СЛОВАКИСТИКА У КОНТЕКСТУ

Резиме

Рад је посвећен традицији словакистике на Масариковом универзитету у Брну (Франк Волман, Алојс Грегор, Арне Новак итд., од млађих Ј. Бартакова, В. Валек и други) поникле на темељима морфолошке и генеолошке школе Ф. Волмана, који повезује Праг, Брно и Братиславу. После поделе Чехословачке, словачка књижевност у чешкој средини одједном је постала „страна књижевност” и њен положај је почео да се мења. Раније је била методолошки допуна бохемистике, а сада се њен статус изједначио са статусом страних књижевности. После 1993. године дошло је до преласка словакистике из оквира бохемистике на славистичке катедре и институте што је значило прекид традиционалног континуитета и међусобне повезаности двеју области. У чешкој средини је значајну улогу у развоју словакистике као самосталне универзитетске студијске области одиграо Институт за славистику Филозофског факултета Масариковог универзитета у Брну. Управник Института, Иво Поспишил, увео је самосталне основне и магистарске студије словакистике, које су трајале наредних двадесет и више година. Специфичност наставе огледала се у усмерености на компаративно проучавање чешко-словачких односа, обухватајући тако не само елементе узајамности, већ и извесне неузајамности уз поштовање јединствености ових односа, у којима је постојала јака свест о блискости. Студије словакистике у чешкој средини, које су се заснивале на концепту модерне ареалне славистике с филолошком основом, настојале су да обухвате изузетан узајамни однос двеју књижевности, њихову историјску повезаност и комплементарни дијалог приближавања и удаљавања. Словакистика на Институту за славистику се осим саме наставе фокусираола и на научну делатност и подржавање чешко-словачких књижевних, језичких, историјских и културних веза кроз организовање двадесет традиционалних чешко-словачких научних конференција и објављивање зборника са тих конференција са широким међународним учешћем.

Кључне речи: брњанска словакистика, Иво Поспишил, Алојс Грегор, Франк Волман, имагологија

Anna Zelenková

BRNO SLOVAK STUDIES IN CONTEXT

Summary

The paper deals with the traditions of Slovak studies at Masaryk University in Brno (Frank Wollman, Alois Gregor, Arne Novák, etc., of the younger ones J. Bartáková, V. Válek and others), based on the roots of the morphological and geneological school of F. Wollman, connecting Prague, Brno and Bratislava. After the division of Czechoslovakia, Slovak literature suddenly became a „foreign literature“ in the Czech environment and its position changed. Previously, Slovak Studies was a methodological complement to Bohemistics, but now it has become equal to other foreign literatures. After 1993, the transition of Slovak Studies from Bohemian Studies to Slavic Studies departments and institutes meant a rupture in the traditional continuity and interconnectedness of the two disciplines. In the Czech environment, the Institute of Slavonic Studies of the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno played an important role in the establishment of Slovak Studies as an independent university field of study. Its head, Ivo Pospíšil, introduced Slovak Studies as separate bachelor's and master's degree programmes, which lasted for more than twenty years. The specific feature of the teaching was the focus on the comparative study of Czech-Slovak relations, and in that case it contained not only elements of mutuality, but also a certain non-mutuality, with respect for the transcendence of these relations, in which a strong consciousness of proximity was at work. The study of Slovak studies in the Czech environment, which was based on the concept of modern areal Slavic studies with a philological foundation, sought to capture the mutual exceptional relationship of the two literatures, their historical interconnectedness, and the complementary dialogue of proximity and distance. In addition to teaching, however, Slovak Studies at the Institute of Slavonic Studies also focused on scholarly activity and the promotion of Czech-Slovak literary, linguistic, historical or cultural relations through the holding of twenty traditional Czech-Slovak scholarly conferences, the outputs of which were published with wide international participation.

Keywords: Brno Slovak studies, Ivo Pospíšil, Alois Gregor, Frank Wollman, imagology